

ZOEKTOCHT NAAR VERANDERING EN ZINGEVING

De kunst van Melanie Bonajo

Melanie Bonajo maakt zich zorgen over onze wereld, die zijn ecologische teloorgang tegemoet snelt. En over de mens, die met zijn/haar consumptiepatronen fysiek en mentaal steeds meer van zichzelf én de natuur vervreemdt. Die ongerustheid verwerkt ze met een flinke dosis humor en wars van dogma's in een multidisciplinair oeuvre. Bonajo wil met haar fotowerken, video-installaties, performances en publicaties tonen hoe het leven anders geleefd kan worden. Ze is gefascineerd door het spirituele, het rafelige, het ongeregelde dat sluimert onder het keurslijf van de door de mens gecreëerde orde en normaliteit.

– MIRJAM WESTEN

tig en aanstekelijk. Zij heeft een schare bewonderaars van jong tot oud, haar werk is een bron van inspiratie voor de jongste generatie kunstenaars. Toeschouwers blijven geconcentreerd tot het eind van haar films kijken, schieten niet zelden in de lach en raken “een beetje verliefder op de wereld. Melanie Bonajo brengt iedereen van zijn stuk”, zoals *NRC* schreef over haar expositie in Foam.

Met een flinke dosis humor en verschoond van dogma's deelt Bonajo met ons haar zorg over de maatschappij die – als we geen maatregelen nemen – haar teloorgang tegemoet snelt, over de relatie tussen mensen onderling, over vastgeroeste voorstellingen van vrouwelijkheid en mannelijkheid, over de scheiding tussen cultuur en natuur, over de virtuele samenleving waarin we fysiek contact mijden en kunstmatige intelligentie

In het Amsterdamse fotomuseum Foam zijn de bezoekers niet weg te slaan van de pluchen zitkussens bij de kleurrijke installaties waarin haar videotrilogie *Night Soil* (2014-2016) wordt opgesteld in 2016. Hetzelfde gebeurt in de Rotterdamse Kunsthal tijdens de expositie van de installatie *Progress vs Sunsets* (2017), waarmee zij eind 2017 meedingt naar de Prix de Rome, een prijs voor beeldende kunstenaars onder de 40 jaar. Nog tot eind oktober is in het Bonnefantenmuseum in Maastricht haar grote solotentoonstelling *The Death of Melanie Bonajo* te zien.

Melanie Bonajo (Heerlen, 1978) is de status van rijzende ster, zoals ik haar leer kennen voorafgaand aan de tentoonstelling *rebelle. art & feminism 1969-2009* in Arnhem, allang voorbij. Haar werk is ontregelend, ontwapenend én ondanks de maatschappijkritische grondslag lichtvoe-

Melanie Bonajo, *Multi-Colorful Society*, foto, 2007. Collectie Museum Arnhem

onze lichamen binnendringt. Kortom: over de mens die met zijn/haar consumptiepatronen fysiek en mentaal steeds verder van zichzelf én van de natuur vervreemd raakt. Uit al haar fotowerken, video-installaties, performances, en publicaties spreekt oprechte bezorgdheid over het “Capitalocene”, een term van cultuurtheoreticus T.J. Demos, die vindt dat met het begrip Antropoceen te veel wordt verdoezeld welke bedrijven en politieke organen de veranderingen in het milieu veroorzaken.

Emblematisch zijn de foto's in Bonajo's publicatie *In what spheres do we live in?* (2012) die worden gecombineerd met kernachtige vraagstellingen. Bij de vraag *Technology or nature?* zien we iemand kopje onder gaan in de branding, maar nog net een stuk karton boven water houden met in grote zwarte letters: *progress*. Bij *Where does the revolution start?* vinden wij het antwoord in een foto van een zonnebadende vrouw in een bosrijke omgeving. Deze teasers wekken geen moment de indruk dat ons veel onheil en ecologisch rampspoed staat te wachten. Bonajo toont niet zozeer de ellende als bewijs van hoe erg het allemaal is, maar creëert beelden die laten zien hoe het leven anders geleefd kan worden. Ze is een activistische kunstenaar die niet alleen reflecteert op bestaande ordeningen, maar via haar werk ook een impuls geeft aan anders denken. “Ik wil ruimte scheppen in de hoofden van de toeschouwers”, zegt ze. Zo wil ze onze kijk op de werkelijkheid laten kantelen: “Een flinke dosis humor werkt daarbij drempelverlagend.”

KNOTSGEKKE LIVEPERFORMANCES

Melanie Bonajo is geboren in Heerlen en groeit op in een liefdevol gezin in de Limburgse mijnstreek, waar haar uit Slovenië afkomstige grootvader werk vond als mijnwerker. Haar creativiteit krijgt alle ruimte. Samen met haar broer speelt zij in een band. Gefascineerd door theaterkostuums schrijft ze zich in voor de afdeling mode van de St. Joost Academie in Breda, waar haar na een jaar te kennen wordt gegeven dat ze “wel in haar gekte geloven”, maar dat ze “beter eerst een jaartje kan gaan mediteren”. Bonajo reist door Zuidoost-Azië en Nieuw-Zeeland, verdient haar kost met baantjes in een autofabriek en in de schoonmaak, en maakt kennis met creatieve en activistische leefgemeenschappen.

Na thuiskomst mag ze beginnen aan de modeafdeling van de Rietveld Academie in Amsterdam, waar ze in haar eerste week “gered” wordt door docent Willem van Zoetendaal, die in haar fotowerken een bijzondere oorspronkelijkheid herkent. Ze studeert in 2002 af van de opleiding fotografische vormgeving. Haar foto's verschijnen nadien in talloze tijdschriften en worden onderdeel van installaties en videowerken. Daarnaast maakt zij furore met knotsgekke liveperformances. Bonajo werkt als *creative editor* van het kunstblad *Capricious Magazine*, treedt op met haar band *ZaZa-ZoZo*, en organiseert evenementen zoals het QQC Performance Festival, over popmuziek en beeldende kunst, in het Amsterdamse Paradiso. Naast een universitaire masteropleiding over westerse esoterie bij de afdeling Religieuze Wetenschappen (2006-2007) verdiept zij zich in de theorievorming van gender. Dat laatste doet ze nadat haar fotoseries *Are All Clichés True?* en *Furniture Bondage* (2007-2009) veel reacties hebben opgeroepen. In 2012 treedt zij samen met vier vrouwen op met het collectief Genital International, dat zich richt op feministische kwesties, sociale gelijkheid en “onze Aarde”.

OBJECTEN BEHEERSEN HET LEVEN

Fotografie, film en performance zijn voor Bonajo middelen om het leven te onderzoeken en te experimenteren met haar eigen grenzen en die van anderen, om zo het binaire denken te doorbreken. In haar vroege foto's vormen vooral alledaagse relaties en dito gedrag het uitgangspunt voor ensceneringen die in al hun speelsheid soms aan het absurdisme grenzen. Eerder vanuit oprechte belangstelling dan vanuit een opgeheven vingertje spreekt uit het werk een enorm plezier om clichés te doorgronden. Cruciaal in haar werkwijze is samenwerking. Voor de fotoserie *Action Heroes* (2007) overtuigt Bonajo familie, vrienden en bekenden om schaamteloos de gekste poses aan te nemen. De foto *Multi-Colorful Society* is een humoristisch commentaar op de discussie over culturele diversiteit en de multiculturele samenleving: in een huiskamer poseert “een gezin” naast elkaar op de bank. Zo broederlijk als ze samenzitten, zo verschillend zijn hun rode, witte en groene gezichten.

In de fotoserie *Furniture Bondage* (2007-2009) poseren vriendinnen en bekenden naakt in ongemakkelijke ensceneringen: ze zijn vastgebonden aan al hun huishoudelijke apparaten en andere huisraad. Maar het gaat de kunstenaar niet om het belachelijk maken van de stereotiepe vrouwelijke rol in het huishouden. De hybride vrouwfiguren zijn een hyperbool van de representatie van vrouwen in mode en media wier status wordt afgeleid van hun perfecte, verleidelijke lichamen en luxegoederen. Bonajo wil de overheersende rol van de technologie en het materiële in onze westerse samenleving ontregelen, zei ze in 2008 in een interview. Objecten beheersen het leven in plaats van dat het leven heerst over de objecten. Het levenloze is binnengedrongen in het leven zelf. Status, imago en identiteit worden bepaald door consumptiegoederen, door onze bezittingen. Tegelijkertijd belemmeren al die spullen de mens om met anderen te communiceren. Met vervreemding en eenzaamheid tot gevolg.

EEN HEDENDAAGSE SJAMAAN

Naast de vervreemding tussen mensen onderling onderzoekt Bonajo ook de vervreemding ten opzichte van de natuur. Vanuit haar fascinatie voor de onzichtbare processen die de zichtbare werkelijkheid beïnvloeden, verdiept zij zich in spiritualiteit, esoterie en mysticisme.

Sinds 2007 “herschep” zij rituelen in de beslotenheid van de natuur of tijdens liveperformances. Als een hedendaagse sjamaan verjaagt zij de materiële demonen die ons spiritueel leegzuigen, om zo de band met de natuur weer te verstevigen.¹ Bonajo organiseert workshops zoals het fotograferen van geesten, trancerituelen en klankschaalsessies. De publicatie *Modern Life of the Soul* (2007) legt het project vast waarin Bonajo samen met Kinga Kielczynska in het oerbos in Oost-Polen een sekte “tot leven” brengt die zich afkeert van de moderne tijd. De sekteleiden stammen niet van dieren af, maar zijn voortgekomen uit planten. Vermomd als plantaardige bosgeesten bewegen zij zich door de natuur om zo de evolutie te doen keren: *future regress*.

Behalve dat de kunstenaar ons (als toeschouwer en/of deelnemer) bewust wil maken van onze verstoorde relatie met de natuur, hoopt zij dat haar “ensceneringen” ook een helend effect hebben, zoals in de performance *Opera for Glossolalia: Demons, Devils, Angels, Monsters and Other Intermediate Beings* (2009) in het intussen opgeheven Stedelijk Museum Buro Amsterdam. Een ode aan de natuur brengt Bonajo met de processie voor bomen en dieren in *Matrix Botanica* (2013), die plaatsvindt in het land art-project *De Groene Kathedraal* van de Nederlandse kunstenaar Marinus Boezem in de Flevopolder.

In de video *Manimal* (2012) figureren managers in stropdas en maatkostuum. De vraag waar winst en profijt te halen vallen, leidt hen niet naar het kantoor en de aandelenbeurs, maar naar een boerenschuur, waar zij tussen de strobalen liefdevol marmotten, konijnen en kippen aaien.

Even hilarisch is de performance *Genitalpanik. An Event for Equality* (2012) in kunstinstelling De Appel in Amsterdam. Na een oproep melden zich talloze vrouwen

en mannen aan wie wordt gevraagd dat ze hun schaamte opgeven. Geïnspireerd door de beruchte performance *Aktionshose: Genital Panik* (1968) van de Oostenrijkse feministische kunstenaar Valie Export, knippen de deelnemers, Bonajo inclusief, het kruis uit hun broek. In plaats van het geweer voor haar ontblote kruis waarmee Export in de onaangekondigde performance in een pornobioscoop de filmkijkers schrik aanjoeg, stellen de vrouwelijke en mannelijke deelnemers hun schaamstreek in felle, “onschuldige” kleuren tentoon. Bonajo wil geslachtsdelen ontdoen van hun sociaal en seksueel beladen betekenis, en onze passieve blik omzetten in een actieve, om zo ruimte te scheppen voor het kijken zonder vooroordelen.

Tijdens een artistieke residentie in New York in 2014 vindt Bonajo aansluiting bij zielsverwanten die net als zij het denken in tegenstellingen willen doorbreken.

Hoogtepunt is het evenement *Night Soil* dat ze samen met Bunny Michael organiseert. Met psychedelische muziek, kleurrijke projecties, bizarre kostuums en Moeder Natuur als muze creëren zij een vibrerende sfeer waarin seksuele energie wordt gevierd en het vrouwelijke en mannelijke worden verenigd.

Haar verblijf in New York wordt de voedingsbodem voor een werkwijze waarin de diverse disciplines in haar artistieke praktijk (fotografie, installaties, workshops, kledingontwerpen, performance, muziek, ensceneringen en documentaire filmopnames) verbonden worden tot prikkelende videowerken. Ook inhoudelijk komt haar fascinatie voor feminisme, gender, vrouwelijke seksualiteit, representatie, consumptiepatronen en ecologische vraagstukken samen in het medium video, waarover later meer.

KLEREN ZIJN OBSCEEN

Bonajo's werk wordt wereldwijd getoond in gevestigde kunstinstellingen. Daarnaast brengt de kunstenaar haar werk ook via andere wegen onder de aandacht, onder andere via publicaties. Ter compensatie van de afstandelijkheid die zij ervaart in “koude” expositieruimtes sluit zij in elke monografische publicatie van haar hand een vouwblad met een fotoreproductie bij, dat thuis kan worden opgehangen om de afstand tussen haar werk en de toeschouwer te verkleinen. Zij geniet ervan als haar werk binnendringt in de persoonlijke levenssfeer, op onverwachte plaatsen en momenten. In 2014 plaatst Bonajo op YouTube de video *Pee on Presidents*, een aaneenrijging van honderden foto's van plassende vrouwen. De reeks laat zien hoe vrouwen, onder wie vriendinnen en zichzelf, in hoge nood uitwijken naar schuilplekken in de openbare ruimte. Gehurkt in ongemakkelijke houdingen heroveren deze vrouwen “als kleine fonteinen” de publieke ruimte. Maar de blozende achterwerken gaan te ver voor YouTube. De video, die al snel 200.000 hits krijgt, wordt verwijderd. Als reactie op deze censuur schrijft Bonajo: “(...) er [zijn] veel meer mondiale problemen in verband te brengen met het dragen van kleding dan met naaktheid. Via kleding vindt sociale classificatie plaats, industriële vervuiling, discriminatie, seksisme, ongewenste stereotyperingen en de micropolitiek rondom wasgoed. Daarnaast zorgen gevoelens van schaamte rondom naaktheid voor

Melanie Bonajo, *Night Soil - Fake Paradise*, 2014, HD video, 33 minuten. © Melanie Bonajo / AKINCI

het kapotmaken van zelfliefde en van liefde voor elkaar. Kleren zijn pas obscene, ze moeten hoognodig gecensureerd worden!”

Ook in fysieke realisaties die een langere duur hebben dan een performance draagt zij haar verlangen naar een andere wereld uit. Geïnspireerd door de kennismaking met tantrasekswerkers in New York transformeert zij vanaf 2015 de artistieke residentie in de Amsterdamse rosse buurt op de Wallen om tot *The Temple of Tease. The Institute for Happy Endings for Everybody*. Samen met kunstenaar Izabella Finch maakt zij van het voormalige peeskamertje een centrum voor bewustwording van vrouwelijke seksualiteit, met workshops, massages en praatgroepen. Kleurrijke posters op de ramen met teksten als *The Power of Pleasure*, *Pussy Tutorial Info Centre* en het *Pussy Alphabet* (een overzicht van verschillende vagina's) laten menige voorbij slenterende sekstoerist in verwarring achter.

IDEALISME VERSUS HARDE WERKELIJKHEID

Onder de titel *Nightsoil* (2014-2016), die ze eerder gebruikte voor haar performance in New York, produceert Bonajo drie videowerken over zingeving en alternatieve levenswijzen. In het eerste deel, *Fake Paradise*, creëert Bonajo door middel van rituelen met planten en gesprekken met vrouwen een “spiritueel landschap” waaruit een feministische visie op het ecologisch verstoorde antropocene tijdperk blijkt.

Idealisme spreekt ook uit de tweede film *Economy of Love*, die een groep “spirituele sekswerkers” in Brooklyn portretteert. Zij zien hun werk als een middel om de macht over hun lichaam te heroveren in een vermaaksindustrie die door mannen wordt

Melanie Bonajo, *Night Soil - Economy of love*, 2015, HD video. © Melanie Bonajo / AKINCI

gedomineerd. Zo willen ze gangbare ideeën over seksualiteit en intimiteit veranderen. Opnames van liefdevolle situaties, (tantra)rituelen, lichaams oefeningen en performances worden vergezeld van de stemmen van deze vrouwen. Uit hun verhalen blijkt dat zij seks tegen betaling eerder beschouwen als een vorm van zelfbeschikking dan als iets waarvoor je je schaamt. Seks is, aldus een van de deelnemers, een middel om dicht bij de ander (m/v) te komen met als doel om samen te genieten van intieme nabijheid – en soms ook om seksuele trauma's te overstijgen. Bonajo schiept een beeld dat soms overloopt van idealisme, dan weer sijpelt er iets van de harde werkelijkheid door als sommigen vertellen over minder aangename seksuele praktijken.

In het derde deel, *Nocturnal Gardening*, komen vier vrouwen aan het woord die alternatieve woongemeenschappen hebben ontwikkeld waarin zorg voor elkaar, voor dieren en voor de natuur centraal staan. Een vrouw onderhoudt een “toevluchtsoord” voor varkens die ontsnapt zijn aan het slagersmes. Door bezoekers de varkens te laten masseren, hoopt zij dat mensen op een meer empathische manier met dieren omgaan en zo minder vlees eten. Een andere vrouw runt een ecologische boerderij samen met overwegend Afro-Amerikaanse stedelingen die er hun eigen voedsel verbouwen en een alternatieve ruileconomie ontwikkelen. *Nocturnal Gardening* toont hoe de overgang bespoedigd kan worden van het antropocene naar het “sustainocene” tijdperk, waarin sprake is van ecologische duurzaamheid.

Het is voor Bonajo van groot belang dat haar video's worden getoond in ruimtes die aansluiten bij de sfeer in het werk en waarin de bezoeker zich op zijn of haar gemak voelt. Met tapijten en gordijnen wordt de gebruikelijke *white cube* in kunstinstellingen omgetoverd tot een veelkleurige, sensuele en intieme omgeving (toeschouwers zitten dicht op elkaar) die alle zintuigen prikkelt.

Melanie Bonajo, *Progress vs Regress*, 2016, Full HD video film, © Melanie Bonajo / AKINCI

VOORUITGANG?

Wat heeft de technologische vooruitgang ons opgeleverd? Gefascineerd door de “spirituele leegte” van haar generatie legt Bonajo in *Progress vs Regress* (2016) haar oor te luisteren bij hoogbejaarden en jongeren. “Over ouderen wordt veel gepraat, maar zelden wordt hen gevraagd wat ze denken”, aldus de kunstenaar. Vermomd als een robot die af en toe in beeld komt, ondervraagt zij Nederlandse negentigplussers over hun herinneringen aan de nieuwe uitvindingen in hun leven en over hun omgang met computer en smartphone. Op ontroerende en verrassende wijze vertellen zij wat het voor hen zelf (of hun moeders) betekent als vrouwenkiesrecht wordt ingevoerd (1919), en hoe maandverband, nylonkous, stofzuiger, de pil, auto, draaischijftelefoon en televisie hun leven hebben veranderd. Terwijl zij in hun elektrische rolstoel al pratend in beeld komen, trekt op de achtergrond een wisselend, virtueel decor voorbij dat hen parachuteert naar een hypermodern ruimtestation of in een jacuzzi plaatst. De tweede helft van de film speelt zich af in een gymzaal waar jongere generaties met elkaar in gesprek gaan over welke nieuwe producten hun leven hebben veranderd; over internet en smartphone die de communicatie vergemakkelijken, maar tegelijkertijd het fysieke contact tussen mensen soms belemmeren; over hoe belangrijk nabijheid en saamhorigheid zijn, ongeacht je leeftijd. De combinatie van grafische effecten, interviews en theatrale enceneringen levert zinderende en aangrijpende beelden op waarin de fricties en complexiteit van de huidige tijd tot uiting komen.

Dezelfde werkwijze hanteert de kunstenaar in *Progress vs Sunsets. Reformulating the Nature Documentary* (2017). Daarin wordt een ander gevolg van de vooruitgang belicht: de afnemende biodiversiteit door het uitsterven van planten en wilde dieren,

maar ook het afsterven van gevoelens en gedachten. Dit keer komen kinderen aan het woord die aan de hand van natuurbeelden op internet en op televisie vertellen over hun liefde voor dieren, over dierenrechten, en hun bezorgdheid over al het plastic dat in de magen van vissen en vogels belandt. In antwoord op de vraag naar verandering fantaseren zij over een wereld waarin “weinig goed genoeg is” en over een goede balans tussen mens, dier en natuur. Met veel grafische elementen en geluiden en door de snelle afwisseling van documentaire beelden met de geïnterviewde kinderen ontstaat een innemend portret van een strijdlustige generatie die zich bewust is van de ecologische rampspoed.

OPTIMYSTICISME

Bonajo's oeuvre belichaamt een vrijmoedig en vrolijk transfeminisme dat past in de vierde feministische golf, die “*digital, transnational, transsexual, anticolonist, and multiplatform*” is, zoals Sophie Mayer beschrijft in haar boek *Political Animals: The New Feminist Cinema* (2016). Met haar multidisciplinaire werkwijze scheidt Bonajo beelden die tonen hoe het leven “anders” te denken en te voelen is. Elk resultaat is een oefening in radicale openheid waarbij zich een levensvisie kan ontvouwen die de grenzen tussen vrouwelijkheid en mannelijkheid, tussen geest en lichaam en tussen mens en natuur doet vervagen. Bonajo presenteert haar ensceneringen en performances stevast vanuit een “optimistische” overtuiging, een optimistische levenshouding die wordt gevoed door kennis én door mysticisme. Ze is gefascineerd door het spirituele, het rafelige, het ongeregelde dat sluimert onder het keurslijf van de door de mens gecreëerde orde en normaliteit. Het gaat haar vooral om de energie die vrijkomt bij het ontregelen van die orde. Terwijl ze tegenstellingen overstijgt, wil ze de onzichtbare wereld en de zichtbare werkelijkheid weer met elkaar in balans brengen.

Begrippen als gender en ecofeminisme mogen dan onderhand wel ingeburgerd zijn, Bonajo toont zich niet naïef als het gaat over de echte mores in de gevestigde kunstwereld. Ondanks de positieve respons op haar werk ervaart zij tegelijkertijd hoe humor en de keuze voor de protagonisten (vrouwen, ouderen, kinderen en dieren) haar werk buiten de serieuze, intellectualistische, gevestigde kunstorde plaatst. Het houdt haar niet tegen om ook – en juist – die vastgeroeste denkbeelden en clichés in de kunstwereld te bevragen.

Op dit moment werkt Bonajo aan een nieuwe filmproductie, een komedie getiteld *The Adventures of the Hairy Bush*. Zodra zij begint te vertellen over deze roadtrip van vrouwen die stranden bij een ecofeministische seksclub waar zij gaan ecostruppen (komkommers strippen) schieten wij beiden onbedaarlijk in de lach.

De tentoonstelling *The Death of Melanie Bonajo. How to unmodernize yourself and become an elf in 12 steps* is nog tot en met 28 oktober 2018 te zien in het Bonnefantenmuseum, Maastricht: www.bonnefanten.nl

PUBLICATIES

- *Matrix Botanica. Non-Human Persons*, Capricious Publishing, New York, 2015
- *SPHERES*, Philippe Karrer, Zürich, 2012
- *Non-Human Persons*, Capricious Publishing, New York, 2011
- *1 Question, 3 Rooms, 9 possible Answers*, Künstlerhaus Bethaniën, Berlijn, 2011
- *Völkerschau, Catalogue with manipulated barite prints photographed in Zoo*, Capricious Publishing, New York, 2009
- *Furniture Bondage*, Kodoji Press, Baden, 2009
- *Bush Compulsion: A Primitive Breakthrough in the Modern Mind* (samen met Emmeline de Mooij), Museum Paper, Amsterdam, 2009
- *Modern Life of The Soul*, uitgegeven door Bonajo samen met Kinga Kielczynska, Amsterdam, 2008
- *I Have a Room with Everything*, Capricious Publishing, New York, 2008
- *Inua*, langspeelplaat in samenwerking met Joseph Marzolla en de muziekband ZaZaZoZo, 2013

NOOT

- 1 Bonajo's visie sluit aan bij een belangrijke beweging van vrouwelijke kunstenaars die vanaf de jaren 1960 aandacht vragen voor ecologische vraagstukken. De Hongaars-Amerikaanse kunstenaar Agnes Denes (1931) realiseerde vanaf het eind van de jaren zestig ingrepen in de openbare ruimte. Haar bekendste werk is *Wheatfield – A Confrontation*: in 1982 liet ze een tarweveld groeien op 2 hectaren braakliggend terrein vlak bij Wall Street in Manhattan. Hélène Aylon (1931) verwierf bekendheid met haar "reddingsacties": zij reed in de jaren 1980 met haar *Earth Ambulance* langs militaire vliegbases om aandacht te vragen voor het desastreuze effect van de wapenwedloop op het milieu. Mierle Ukeles Laderman (1939) vroeg aandacht voor het afvalprobleem in haar project *Touch Sanitation* (1979-1980), door duizenden vuilnismannen in New York City de hand te schudden. In 1979 vond de eerste conferentie over ecofeminisme plaats in Amherst, Massachusetts (VS). Zie ook het initiatief Women Eco Artists Dialog (WEAD), dat in 1996 geïnitieerd werd door de Amerikaanse Jo Hanson, Susan Leibovitz Steinman en Estelle Akamine. WEAD is een internationaal netwerk van kunstenaars die zich richten op ecologische vraagstukken en sociale rechtvaardigheid (www.weadartists.org). Bonajo's werk kan ook in de traditie geplaatst worden van de spirituele godinnenbeweging die vanaf de jaren 1970 veel kunstenaressen heeft geïnspireerd. Zie ook: MIRJAM WESTEN, *Female Power. Matriarchy, Spirituality, Utopia*, Museum voor Moderne Kunst Arnhem, 2013.